

"המלכה אסתר' של הרייך השלישי": לני ריפנשטאהל בעיתונות היהודית בשנות השלושים

יונתן קפלן*

אולם החיים בעצמם באו וטפחו לו על פניו, והראוהו את שוט לעגם המר שלא ידע רחם. - הוא נלכד

בידי אשה עבריייה הרודה בו [...] אישה יהודיה זו אשר הצליחה ללכוד לתוך המלכדת שלה את גבור

היום...¹

סרטי התעמולה שביימה לני ריפנשטאהל עבור המפלגה הנאצית אפיינו את השפה האסתטית הנאצית ונחשבים לאבן דרך בתולדות הקולנוע.² כאישה שהצליחה לפלס את דרכה בתעשיית קולנוע שנשלטה בידי גברים, שסרטיה זכו בזמן אמת להכרה בין-לאומית, ושבתקופות מסוימות גם הייתה מקורבת לצמרת השלטון הנאצי, משכה ריפנשטאהל אש ציבורית לא מעטה. עלייתה המטאורית לתפקיד הבמאית הראשית של סרטי התעמולה הנאציים, הפיכתה לכוכבת בין-לאומית וקרבתה להיטלר תפסו את תשומת ליבה של העיתונות העולמית. במאמר זה אני בוחר להסיט את הזרקור מהדיון ההיסטורי המקובל על המאפיינים האומנותיים של יצירתה הקולנועית, ומבקש לבחון את התקבלותה במרחבים ציבוריים אחרים, וליתר דיוק בסיקור העיתונות היהודית בעניינה בעשורים שבהם הייתה פעילה כשחקנית ובמאית. אתמקד בפרסומים בעיתונים שיצאו לאור בארץ ישראל המנדטורית, אך גם בעיתונות היהודית באירופה בשנות העשרים והשלושים של המאה ה-20.

הכתבות שפורסמו על לני ריפנשטאהל בעיתונים שונים חושפות פרטים שזכו עד כה להתייחסות שולית במחקר ההיסטורי. במרכז הדיווחים שאציג כאן עמדו שמועות כי ריפנשטאהל הייתה לא פחות מאשר "המאהבת

* ד"ר יונתן קפלן הוא היסטוריון המתמחה בגרמניה שלאחר מלחמת העולם השנייה. עבודת הדוקטורט שלו עסקה בהתמודדות עם העבר הנאצי במשרד החוץ של הרפובליקה הדמוקרטית הגרמנית (מזרח גרמניה).

¹ "מהכא ומהתם. ידידתו היהודיה של היטלר", **דאר היום**, 2 בנובמבר 1934, עמ' 3.

² ראו: Carsten Strathausen, "Nazi Aesthetics," *Culture, Theory and Critique*, 42:1 (1999): 5–19; Thomas Redwood, "Aesthetics of Power: Form and Ideology in 'triumph of the will'," *Screen Education*, 93 (2019): 44–

היהודייה של היטלר". הכתבות הודפסו בין השאר בעיתונים יומיים, בכתבי עת ומגזינים לקולנוע וכן בעיתונות "צהובה", המוכרת היום כ-Tabloid Journalism. ככל הנראה השמועות על יהדותה הופצו מגרמניה, על ידי גורמים במפלגה הנאצית שריפנשטאהל וקרבתה להיטלר לא נשאו חן בעיניהם, אל העיתונות הכללית באירופה ומשם אל מחוץ לגבולות היבשת, עד פלשתינה. מטרת הפרסומים, או לפחות מה שסביר להניח שהייתה כוונת מפיצי השמועות מלכתחילה, הייתה להרחיק את ריפנשטאהל ממוקדי ההשפעה ומסביבתו הקרובה של הפיהרר. את דבר הרומן לכאורה בין השניים דאגה ריפנשטאהל להכחיש בראיונות שהעניקה לתקשורת אחרי המלחמה, ועל כך ארחיב מעט בהמשך.

מאמר זה מאיר באור חדש את סיפורה של ריפנשטאהל כ"מאהבת היהודייה של היטלר" בעיתונים יהודיים באירופה ובעיתונים עבריים בארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי, והופך סיפור צהוב על חיי האהבה של היטלר לסיפור מורכב יותר. קריאת הכתבות בהקשרן הרחב מעניקה לדיווחים רובד היסטורי, חברתי ופוליטי שמציג מזווית נוספת, חדשה, את יחסי היהודים והגרמנים לאחר עליית הנאצים. במקרה או שלא במקרה, נראה כי בהשוואה בין סוגי העיתונים שפרסמו את הכתבות על ריפנשטאהל דווקא העיתונים היהודיים (באירופה ובפלשתינה) הם שעסקו בנושא בהרחבה רבה יותר, ואף במידה מסוימת של מציצנות הגובלת באלימות מילולית של ממש. תיאורי השמועות על ריפנשטאהל שפורסמו בעיתונים מדהימים במידת הפירוט שנקטו כותביהם, ומדהימה גם מידת הרצינות שבה התקבלו ידיעות אלו וזכו לתהודה בעיתונים. מחקרים קודמים על ריפנשטאהל, כמו הביוגרפיה שחיבר ריינר רותר (Rother), מזכירים חלק מהשמועות,³ אך הם לא עוסקים באופן ביטוי בעיתונות היהודית ובהתקבלות שלהן בקרב קהל יהודי במדינות דוברות גרמנית ובארץ ישראל על רקע המתרחש בגרמניה הנאצית. הציבור היהודי בארץ באותן שנים עקב בעניין רב אחר ההתפתחויות הפוליטיות המדאיגות בגרמניה. מעבר לשיח הפוליטי בפלשתינה, מדיווחי העיתונים בארץ ניתן ללמוד גם על טיב יחסו של היישוב העברי למשטר הנאצי המתהווה בגרמניה, ובתוך כך גם על יחסו האמביוולנטי של היישוב היהודי בגרמניה.

לאחר סקירה קצרה של ראשית הקריירה של ריפנשטאהל, אציג ואנתח כתבות שפורסמו עליה בעיתונות העברית בארץ ישראל מתחילת הקריירה שלה כשחקנית בסרטים אילמים. לקט הכתבות הזה מראה את הפופולריות

³ ראו: Hans Rainer Rother, *Leni Riefenstahl: The Seduction of Genius* (London: Continuum, 2002), 50; דוגמה נוספת: Hans Becker von Sothen, *Bild-Legenden. Fotos machen Politik. Fälschungen, Fakes, Manipulationen* (Graz: Ares Verlag, 2013), 136.

של הקולנוע הגרמני באותן שנים, ומתעד את השינוי בדעת הקהל כלפי סרטים גרמניים לאחר עליית הנאצים לשלטון. בחלק השני של המאמר אבחן את דיווחי העיתונות הכללית והעיתונות היהודית באירופה על ריפנשטאהל "היהודייה", ואז אמשך אל כתבות "פולו-אפ" שפורסמו בעיתונים שונים בארץ. מעבר להעלאתן מן האוב של שמועות פיקנטיות על "החברה היהודייה של היטלר", מטרת המאמר היא לחשוף את היקף הידיעות על ריפנשטאהל, ובתוך כך לשאול באיזה אופן הן שירתו את השיח הפוליטי הרווח בארץ ישראל בשנים הראשונות לאחר עליית הנאצים לשלטון. ניתן לראות בכתבות על ריפנשטאהל מקרה בוחן חשוב של התמודדות היישוב העברי בארץ ישראל עם גרמניה הנאצית; כפי שנראה, מקרה זה מעלה סוגיות בוערות לזמנן, כמו הזרמת תוצרת גרמנית ויחסי יהודים-גרמנים בראשית ימי הרייך השלישי. השאלה המרכזית שאני מעלה כאן היא כיצד ה"גיוור" של ריפנשטאהל בעיתונות העברית והיהודית שירת את האינטרסים הפוליטיים המיידים של היישוב העברי, וכיצד מהלך זה שיקף את יחסו המשתנה של היישוב לגרמניה הנאצית. על פי התרשמותי, התיוג של ריפנשטאהל כיהודייה אפשר לקהל הקוראים לשאול באילו מובנים יכול השבר הפוליטי-חברתי בגרמניה שלאחר 1933 להשפיע על קשרים כלשהם בין גרמנים ליהודים.

דרכה של ריפנשטאהל לצמרת

לפני שביצרה את שמה כבמאית סרטי תעמולה נאציים עשתה ריפנשטאהל את צעדיה הראשונים בתעשיית הקולנוע המתפתחת בגרמניה לפני המצלמה. במהלך שנות העשרים התפרסמה בתפקידים שונים בשורה של סרטים מסוגת "סרטי ההרים" (Bergfilme). ז'אנר זה היה פופולרי מראשית ימי הראינוע הגרמני, והתפתח מאוד בימי רפובליקת ויימאר. עלילות "סרטי ההרים" כללו סיפורי הרפתקאות, רומנטיקה ומתח, והן התרחשו על רקע המראות עוצרי הנשימה של הרים מושלגים. סרטי ההרים גילמו את החיבור בין הטבע ואדמת המולדת הגרמנית לבין הרוח הלאומית והעם הגרמני. עם סרטיה המוקדמים של ריפנשטאהל ניתן למנות את **ההר הקדוש**⁴, **הקפיצה הגדולה**⁵ ו**סערות מעל מון בלאן**⁶, שלושתם בבימויו של ארנולד פאנק (Fanck). מי שזיהה את כשרונה של ריפנשטאהל בהופעותיה בסרטיה הראשונים היה הבמאי ואיש הקולנוע היהודי-הונגרי בלה באלאז' (Balázs), שנחשב למי שהפך אותה

⁴ *Der Heilige Berg*, Arnold Fanck (Germany, 1926)

⁵ *Der grosse Sprung*, Arnold Fanck (Germany, 1927)

⁶ *Stürme über dem Mont Blanc*, Arnold Fanck (Germany, 1930)

לכוכבת כשבחר בה בשנת 1932 לשחק בסרטו **האור הכחול** (או "הנוגה הכחול").⁷ לאחר עליית הנאצים לשלטון ב-1933, בהיותה שחקנית מפורסמת יחסית ובמאית בראשית דרכה, אך בעיקר בזכות יכולתה לקשור קשרים אישיים עם האנשים הנכונים, פילסה לעצמה ריפנשטאהל את הדרך עד שהגיעה למעגל הקרוב ביותר להיטלר. הפיהרר התרשם מעבודתה ובחר בה לביים את סרטי התעמולה שלו.

בסך הכול הפיקה ריפנשטאהל שלושה סרטי תעמולה עבור המפלגה הנאצית. סרטה הראשון **ניצחון האמונה**⁸ מתעד את ועידת המפלגה בנירנברג ב-1933. שני הסרטים הבאים הם המוכרים יותר מבין שלושה: **ניצחון הרצון**,⁹ המתעד את עצרת המפלגה הנאצית בנירנברג ב-1934, ו**אולימפייה**,¹⁰ שיצא לאקרנים ב-1937 ותיעד את המשחקים האולימפיים שנערכו בברלין שנה קודם לכן. שלושת הסרטים, כל אחד בדרכו, ניסחו מחדש את מערכת היחסים שבין קהל הצופים לסרטים באולם הקולנוע, וחוללו מהפכה באופן שבו תמונות, סמלים וצלילים משרתים מסרים פוליטיים ואידיאולוגיים. האסתטיקה הקולנועית שיצרה הפכה למזוהה עם האסתטיקה הנאצית, וריפנשטאהל הייתה למעשה למייצגת שלה.¹¹

סוף המלחמה שינה את מסלול הקריירה של ריפנשטאהל. לאחר התבוסה של גרמניה במלחמת העולם השנייה נאסרה ריפנשטאהל בידי כוחות הכיבוש האמריקאיים, נשלחה עם נאצים אחרים למחנה הריכוז דכאו ועמדה למשפט. מכיוון שמעולם לא הצטרפה כחברה למפלגה הנאצית, היא זוכתה מאשמה, ובית המשפט הגדיר אותה רק כ"משתפת פעולה" (Mitläuferin), ולמעשה היא שוחררה לחופשי. לאורך השנים הרחיקה עצמה ריפנשטאהל מכל השתייכות פוליטית למפלגה הנאצית והבדילה בין סרטיה לבינה כאדם פרטי, כיוצרת וכבמאית. לסרטים שהפיקה התייחסה כאל סרטי תעודה בלבד, כשהיא מנופפת בין השאר באותו זיכוי משפטי ובאי-חברותה במפלגה. גם בערוב ימיה, כאשר עומתה בראיונות עיתונאיים עם חיבתו של היטלר לעבודתה ולסרטיה, ואף עם הרכילות על הרומן בין השניים, חזרה

⁷ *Das Blaue Licht, Leni Riefenstahl (Germany, 1932)*; ריפנשטאהל מתייחסת להתלהבותו של באלאז' באוטוביוגרפיה שלה. ראו:

Leni Riefenstahl, Memoiren (Köln: Taschen, 2000), 139

⁸ *Der Sieg des Glaubens, Leni Riefenstahl (Germany, 1933)*

⁹ *Triumph des Willens, Leni Riefenstahl (Germany, 1935)*

¹⁰ *Olympia, Leni Riefenstahl (Germany, 1937)*

¹¹ לאוסף מחקרים הסוקר בהרחבה את היקף יצירתה והשפעתה על עולם הקולנוע, ראו: Markwart Herzog and Mario Leis,

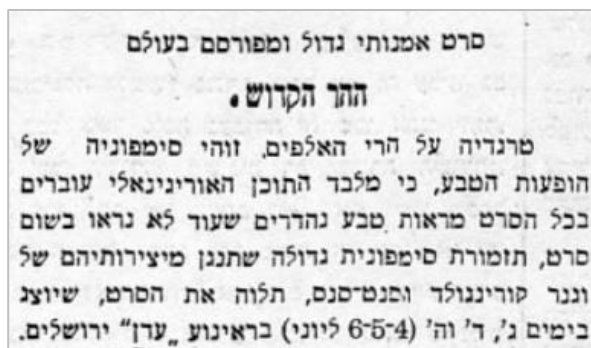
eds., *Kunst und Ästhetik im Werk Leni Riefenstahls* (München: Ed. Text + Kritik, 2011)

וטענה להפרדה בין יצירתה לבין האידיאולוגיה הנאצית, וכמובן הכחישה בתוקף את דבר הרומן. מבחינתה הקשר בינה לבין היטלר היה מקצועי בלבד.¹²

1. חרם, מיזוגיניה וסטריאוטיפים – ריפנשטאהל בעיתונות העברית

החרם היהודי על ריפנשטאהל הנאצית

כאמור, את דרכה בתעשיית הקולנוע בגרמניה החלה ריפנשטאהל כשחקנית. סרטיה המוקדמים הוקרנו בבתי הקולנוע בערים הגדולות בפלשתינה של שנות העשרים וזכו לפרסום נרחב בעיתונים. כשהוקרן **ההר הקדוש** של ארנולד פאנק בשנת 1926 ליוותה אותו מודעת פרסומת מהללת שהציגה אותו כ"סרט אמנותי גדול ומפורסם בעולם"; עוד כתבו עליו: "טרגדיה על הרי האלפים. זוהי סימפוזיה של הופעות הטבע, כי מלבד התוכן האוריגינאלי עוברים בכל הסרט מראות טבע נהדרים שעוד לא נראו בשום סרט".¹³ לדאבונה, שמה של הכוכבת נפקד מהמודעות.

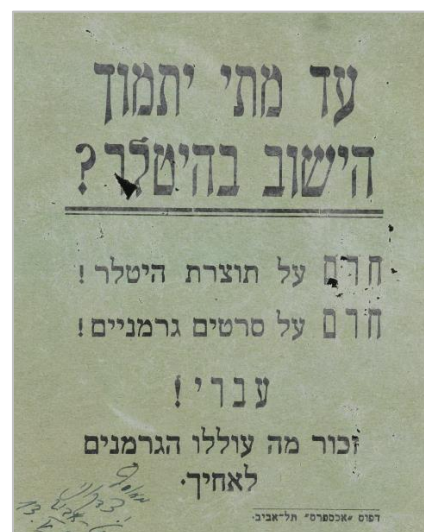

הארץ, 4.6.1929 (אוסף "עיתונות יהודית היסטורית", הספרייה הלאומית)

¹² ראו: Riefenstahl, *Memoiren*, 323. נושא זה עלה גם בשני סרטי תעודה בהשתתפותה: *Sandra Maischberger trifft Leni* (1993).
Riefenstahl, Hans-Jürgen Panitz (Germany, 2002); *Die Macht der Bilder: Leni Riefenstahl*, Ray Müller (Germany, 1993).

¹³ "ההר הקדוש", *הארץ*, 4 ביוני 1929, עמ' 4.

לאחר עליית היטלר לשלטון צומצמו חירויות הפרט של היהודים הגרמנים, והשיא, לפחות עד אותה עת, היה הכרזת החרם הגרמני על תוצרת יהודית ב-1 באפריל 1933. בתגובה החליטה הנהגת היישוב היהודי בפלשתינה להטיל חרם משלה על תוצרת גרמנית. תחת ועדת החרם הרשמית פעלה תת-ועדה לאישור ופסילה של סרטי קולנוע דוברי גרמנית. גם סרטיה של ריפנשטאהל, שאז כבר החלו להתפשט הידיעות על עבודתה המשותפת עם המפלגה הנאצית, עברו את הסינון של ועדת החרם והגיעו אל כותרות העיתונים בארץ. הסרט **SOS הר הקרח** (או "המוות הלבן")¹⁴ בכיכובה זכה לתשומת לב מיוחדת. במאי הסרט היה פאנק, והוא הופק בין השנים 1932 ו-1933, יצא לאקרנים בגרמניה ב-1933 והגיע ארצה ב-1934. במכתב למערכת שפורסם בעיתון **הארץ** בספטמבר 1934 קובל קורא אלמוני על כך שהסרט הועלה בבית קולנוע בעיר תל אביב, זאת אף ש"הצבור התל אביבי הקפיד מאד ביחס לסרטים מחשש 'הברחה' נאצית בתוצרת הקולנועית", ואילו כעת "הולך קהל עברי לקולנוע תל אביבי לזכות את 'לני של היטלר' בקור המוני".¹⁵ משמע, ציפיות הציבור בארץ היו שיש להשיב לגרמנים באותו מטבע – חרם.

כרזה הקוראת להחרים מוצרים מתוצרת גרמניה, 1933 (אוסף "מסע בזמן", הספרייה הלאומית)

¹⁴ *SOS Eisberg*, Arnold Fanck (Germany, 1933).

¹⁵ "ידידתו של היטלר בתל אביב", **הארץ**, 26 בספטמבר 1934, עמ' 3.

דוגמה נוספת להלך הרוח בציבור הגיעה עד בית המשפט בתל אביב, שזן בינואר 1936 בתביעתו של סוכן סרטים בשם פיוסו. פיוסו דרש פיצויים בסך 100 לירות ארץ-ישראליות מירוחם ורדימון, הבעלים של בית הקולנוע המיתולוגי מוגרבי בתל אביב, "על שהפר את החוזה ולא הציג את הסרט 'הנוגה הכחול' עם המשחקת לני ריפנשטאל"¹⁶ (היא ידידתו של היטלר). מצד ההגנה נטען כי מר ורדימון רואה עצמו כ"יהודי לאומי", וכל עוד הוא בעל בית הקולנוע לא יאפשר הצגת סרט זה על מסכיו. השופט התייצב לצד הציבור ולצד הנתבע ורדימון, "ומצא את צעדו של בעל הקולנוע למוצדק ונכון. בעל הקולנוע קשור לדעת הקהל ויחס הקהל לתורת גרמניה ידוע הוא. אין איפא מקום בת"א לסרטים גרמניים".¹⁷ מפרסומים אלו אנו למדים על המעורבות הציבורית ועל התמיכה העממית של היישוב בחרם על תוצרת גרמנית.

על הנימוקים להסתרה (או הלבנה) של ארץ המקור של הסרט **SOS הר הקרח** ניתן ללמוד גם מביקורתו של חבר מערכת עיתון **דבר** אליעזר לובראני שפורסמה בספטמבר 1934. בטור זה לובראני, לצד ביקורת מושחזת על הסרט, מוסיף מידע חשוב על אודות הפקתו. את ביקורתו פותח לובראני בחוסר שביעות רצונו מטעמים האומנותי של בעלי בתי הקולנוע בארץ ישראל, ש"עצמם מגששים באפילה, ואינם יודעים להבחין בין טוב לרע. מתגלגל לידם סמרטוט הוליבוודי, והריהם מרעישים עולמות בפירסומת צעקנית".¹⁸ את הסרטים הטובים, כך טען, הם לא נוהגים להלל. זה היה המקרה של **המוות הלבן**, "מאורע גדול בתפריט האמנותי בארץ. איפוס של גבורה, מזמור שיר לרוחו של האדם, המדביר תחתיו את איתני הטבע",¹⁹ לדבריו. בסוף הביקורת המהללת לא שוכח הכותב את הזמן והמקום ומבהיר: "הופעת הסרט הזה עוררה בחוגים ידועים מחאה, אגב טענות, כי הסרט הוא נאצי וכו'". לובראני מוסיף כי הסרט נוצר כשלוש שנים לפני שעלו הנאצים לשלטון, וכי מי שהפיצה אותו הייתה חברת יוניברסל (באמצעות סניף החברה בברלין), שהוא צולם בגרינלנד ולא בגרמניה, שגרסתו האנגלית צולמה באמריקה וכי המשתתפים בו כלל אינם גרמנים אלא אמריקאים.²⁰ לני ריפנשטאל, אגב, הופיעה בשתי הגרסאות, זו הגרמנית וזו האמריקאית.²¹ אם כן, לובראני מצליח להלך בין הטיפות: גם להלל את הסרט אומנותית וגם לטעון שאין מדובר בסרט נאצי (אלא גרמני

¹⁶ כך במקור.

¹⁷ "מאולם בית-הדין בתל-אביב", **דאר היום**, 28 בינואר 1936, עמ' 4. ידיעה דומה פורסמה ב**הארץ** ב-26 בינואר 1936, עמ' 8.

¹⁸ "סרטים", **דבר**, 27 בספטמבר 1934, עמ' 8.

¹⁹ שם, שם.

²⁰ שם, שם.

²¹ פרטים על הגרסה הגרמנית: <http://www.imdb.com/title/tt0024514/> (נדלה בנובמבר 2022); פרטים על הגרסה האמריקאית, **S.O.S. Iceberg, Tay Garnett (Germany, USA, 1934)**: <http://www.imdb.com/title/tt0446201/> (נדלה בנובמבר 2022).

בחלקו), ובכך להכשירו לצפייה בארץ. למעשה, מדבריו ניתן להבין כי לובראני לא שלל לחלוטין באותה נקודת זמן את הקרנתם של סרטים גרמניים, אף לא לאחר עלייתם של הנאצים לשלטון.

בין לובראני לחברי ועדת החרם שבה נקשר שמה של ריפנשטאהל המשיך להתקיים דין ודברים על החרמת סרטים גרמניים על דפי העיתון **דבר**, והציג תפנית מסוימת בעמדתו של הראשון. בשני מאמרים, האחד המוקדש ל"בולמוס הסרט הגרמני בארץ" והשני לסרטים אוסטריים, יצא קצפו של לובראני על ועדת החרם שלא עשתה די למנוע הצגתם של סרטים גרמניים בארץ, ושלא נקטה עיצומים נגד מפיצי הסרטים ובעלי בתי הקולנוע, וזאת לדעתו מטעמים כלכליים. מדבריו ניתן להסיק שכל עוד לא מוכרז חרם מוחלט על סרטים גרמניים, צופים תמימים עלולים להגיע אל בתי הקולנוע ומבלי דעת לתמוך בסרטים הראויים להחרמה. מדובר בשינוי כיוון מעמדתו שהוצגה רק כמה חודשים קודם לכן, אז טען שמדובר בסרט ראוי שהקשר שלו לגרמניה שולי. כמו בביקורתו על הסרט **SOS הר הקרח** שפורסמה שנה קודם לכן, לובראני האשים את ועדת החרם ואת "מוסד ביקורת הסרטים" לא רק בכך שלא מנעו הקרנת סרטים גרמניים אלא גם בכך שהתפשרו על טיב הסרטים שהוצגו לקהל בארץ; טענה שמעלה סימני שאלה, שהרי ביקורתו המוקדמת דווקא היללה את הסרט. לפי לובראני, "לסרט הגרמני התפל ביותר נוהרים המונים, בשעה שסרטים טובים יותר ולפעמים מצוינים מתוצרות אמריקה, אנגליה או צרפת אינם מעודדים בציבור אפילו תשומת לב קלה".²² לפי לובראני, בין הגורמים המרכזיים שהביאו להחלטות השגויות של ועדת החרם ניצבו העולים היהודים מגרמניה, וכך כתב על אותם יהודים-גרמנים:

[הם] סייעו בהרבה – שלא מדעת – להתחבבותו של הסרט הגרמני על הקהל בארץ, הללו ניתקו מתרבותם הישנה ואילו לניצני התרבות העברית המתחדשת טרם נתעוררה בהם זיקה. הקשר האחד, אשר הוסיף לקשר אותם אל אותו עולם שעזבוהו מתוך כאב וחרפה צורבת, שימשו להם העתון הגרמני והסרט הגרמני. ובהיות עליה זו – ככל העליות שקדמו לה – מרוכזת בעיקר בערים, הנקל להבין שלבעלי הקולנוע נוסף צרכן מתמיד, שיש להתחשב עם דרישותיו.²³

²² "גולו את החרפה", **דבר**, 18 ביולי 1935, עמ' 5.

²³ שם, שם.

בסוף דבריו קובע המבקר, כי על אף סיכומים שלפיהם כתגובה לחרם הגרמני על תוצרת יהודית יוחרמו סרטים גרמניים בארץ, לוועדת החרם "לא ניתן מצדנו הסיוע המוסרי הדרוש, והחלטותיה לא היו עשויות לרסן את צרכיהם המסחריים של מפיצי הסרטים".²⁴

במאמר ההמשך על הסרטים האוסטריים קובע לובראני כי ועדת החרם אישרה "שני סרטים גרמנים בעלי מגמה צבאית-לאומנית טהורה", סרטו של גאורג יעקבי (Jacoby) קאדטן²⁵ מ-1931 ו-SOS הר הקרח. כסגורים להפצת שני הסרטים הופיעו בפני הוועדה נציגים מלשכת המסחר אוסטריה-א"י. למעשה לובראני מאשים כאן את חברי ועדת החרם בכך שלא עמדו בלחץ שהופעל עליהם, ושממניעים מדיניים-כלכליים נאלצו לאשר את הפצת הסרטים.²⁶ עוד אנו רואים כי לשכת המסחר אוסטריה-א"י ניסתה להרחיק את עצמה מהחרם על גרמניה ופעלה במרץ לקידום האינטרסים שלה. בנימוק זה חשף לובראני את הטקטיקה שלפיה סרטים גרמניים הוכשרו בארץ כסרטים אוסטריים או כסרטים אמריקאיים כדי להימנע מגזרות החרם.

מרשימות הביקורת השונות של לובראני ומעמדותיו המוצגות במאמרים שפרסם אפשר ללמוד מעט על הלך הרוח בארץ ישראל שלאחר עליית הנאצים לשלטון בנוגע לסרטים גרמניים – מיחס אמביוולנטי שמוכן "להלבין" את הסרטים הללו כסרטים "הוליוודיים" ועד שלילה גורפת שלהם. הדיון על החרמת סרטים גרמניים הושפע בין השאר מיחסו של היישוב העברי כלפי המהגרים היהודים ממדינות דוברות גרמנית, שחיו כמיעוט ששמר בקנאות על עולמו התרבותי.²⁷

מאמר תגובה ארוך ומקיף מטעמה של "הוועדה המאוחדת לחרם תוצרת גרמניה" פורסם בראשית אוגוסט 1935, ובו שורה של נימוקים, הסברים ודברי ביקורת חריפים על אמירותיו של לובראני. ראשית מציינים כותבי המאמר, ככל הנראה אורי קיסרי ושא' סאמט, כי לובראני בכבודו ובעצמו היה חבר בוועדה לבדיקת הסרטים דוברי גרמנית שעל יד ועדת החרם, ובכך היה גם הוא שותף מלא להתייעצויות ולהחלטות בנוגע לסרטים המוקרנים בארץ.

²⁴ שם, שם.

²⁵ Kadetten, Georg Jacoby (Germany, 1931).

²⁶ "הסרט האוסטרי", דבר, 23 ביולי 1935, עמ' 3.

²⁷ למתח בין היישוב למיעוט הדובר גרמנית בארץ ישראל מתייחסת נעמה שפי במאמרה על התרבות הגרמנית בפלשתינה לאחר 1933. ראו: נעמה שפי, "אנשי הרוח – והאסון המתקרב: פובליציסטים עבריים ויחסם לתרבות הגרמנית בתקופת הרייך השלישי", קשר (נובמבר 1996): 104–116.

עוד הם טוענים כי "שום אישור לא ניתן לסרט דובר גרמנית מבלי שתהיה על כך החלטת הוועדה הנ"ל",²⁸ כלומר לובראני ידע אילו סרטים אושרו על ידי הוועדה ואילו לא. מעשית, "מאז עלות היטלר לשלטון יצרה גרמניה עשרות סרטים, אולם אף אחד מהם לא זכה להיות מוצג ב[ארץ ישראל]",²⁹ טענו חברי הוועדה בתגובתם. את הרמיזות בדבר אינטרסים עסקיים כאלו ואחרים דחו קיסרי וסאמט בשם הוועדה מכול וכול. הם התייחסו לסרטים שציין לובראני בחיבורו הקודם, ושהתעוררה סביבם השאלה אם מדובר בסרטים נאציים או לא, כדוגמת **המוות הלבן**, שלגביו טוענים חברי הוועדה במאמר כי הסרט אינו גרמני אלא אמריקאי, ולכן כלל לא היה זקוק לאישור ועדת הסרטים.³⁰ ואכן, כפי שטענו אנשי ועדת החרם, הסרט תואר במודעות שקידמו אותו בעיתונות העברית כ"סרט מונומנטלי", וכ"מחזה אמנותי כביר מלא הפתעות ומאורעות בלתי שכיחים".³¹ הוא לא תואר כלל כסרט גרמני, וכפי שראינו במודעה אחרת הוא מוצג כ"פאר תוצרת הוליבוד בשנה זו".³² חברת ההפצה של **המוות הלבן** הייתה חברת יוניברסל, ולכן לא במקרה הוא מוגדר בדפי העיתונים כסרט הוליוודי. אך כפי שראינו במכתב למערכת עיתון **הארץ**, צופים חדי עין ויודעי ח"ן השכילו להבין שמדובר למעשה בסרט גרמני, ואף זיהו את הכוכבת הראשית שלו, הגברת ריפנשטאהל. על אף טענותיו של לובראני מציינים כותבי מאמר התגובה של ועדת החרם כי סרט זה הורד מהמסכים בארץ בהוראת הוועדה, וזאת בשל השתתפותה של לני ריפנשטאהל בתפקיד הראשי.

בתגובה של לובראני לתגובה של הוועדה, שפורסמה באותו גיליון של **דבר**, לובראני מחזק את טענתו בדבר הבעייתיות של הסרט ומציין כי "שלושה גבורי הסרט 'ס. או. ס., לינו'^[33] ריפנשטאהל הידועה, הבמאי לוואיס טרינקר, ראש ה'פילמקאמיר'^[34] הנאצית וארנסט אודיט, מארגן פלוגות התעופה הנאצית,^[35] הראו לעיני כל את פרצופם

²⁸ "על הסרטים הגרמנים והאוסטריים", **דבר**, 5 באוגוסט 1935, עמ' 4.

²⁹ שם, שם.

³⁰ שם, שם.

³¹ **הארץ**, 18 בספטמבר 1934, עמ' 5.

³² **דבר**, 21 בספטמבר 1934; **הירדן**, 21 בספטמבר 1934, עמ' 4.

³³ כך במקור.

³⁴ הכוונה ללוואי טרנקר (Trenker). ה-Reichsfilmkammer היה איגוד הקולנוע הגרמני. למעשה טרנקר לא היה ראש האיגוד, אלא רק חבר בו.

³⁵ הכוונה לארנסט אודט (Udet).

האמתי".³⁶ טענה זו ממחישה כי באותה עת כבר הייתה ריפנשטאהל דמות מוכרת המקושרת ישירות עם גרמניה הנאצית. היכרות זו הכשירה את הקריאה להחרים את סרטיה, גם אלו שנוצרו לפני עליית הנאצים לשלטון.

חילופי הדברים בעיתונים על החרמת תוצרת גרמנית וסרטים גרמניים ביטאו הלכי רוח קיימים בציבור היהודי בארץ. נראה שאותם סרטים שבכל זאת עברו את מסננת החרם זכו להצלחה מסוימת בקרב הקהל, שהובילה לזעם ציבורי שבא לידי ביטוי במכתבים נרגזים למערכות העיתונים ובדיונים חריפים על תפקודה של ועדת החרם. בהשוואה לחרם הנאצי על תוצרת יהודית בגרמניה, היקף החרם המקומי בפלשתינה היה קטן בהרבה ובעל משמעות סימבולית ופוליטית בעיקר. השתרבותה של לני ריפנשטאהל לקלחת החרם החלה בעקבות השתתפותה בסרטים כשחקנית. לאחר שהחלה לצבור מוניטין בין-לאומי ככמאית של המפלגה הנאצית קיבלה דמותה הציבורית בעיתונות נפח גדול יותר.

בשלב זה הדיון חרג מגבולות החרם על התוצרת הגרמנית ועבר לשדה אחר של יחסי יהודים-גרמנים. השמועות על יהדותה, כפי שנראה מיד, הפכו את ריפנשטאהל – לפחות על פי הדיווחים בעיתונים – לאישה מורכבת ורבת פנים: העיתונות העברית תקפה אותה על היותה יהודייה, משתפת פעולה עם הנאצים, הבוגדת בבני עמה; ומצד שני הוצגה גם כיהודייה נכלולית שתקשור קשרים עם נאצים לטובתה האישית. בחלק הבא של המאמר אציג את הדרך שעשו הידיעות על "ריפנשטאהל היהודייה" מאירופה לארץ ישראל.

2. "היהודייה" ריפנשטאהל כ"קורבן" של הנאצים? סיקור העיתונות באירופה

לפני שנצלול אל השמועות על יהדותה של ריפנשטאהל, נראה כיצד באה לידי ביטוי הצלחתה ככמאית בפרסומים בעיתונות האירופית, ואיזה רושם הותירה כנציגה של המשטר הנאצי על הקהל מחוץ לגרמניה. דוגמה לכך ניתן לראות בסיקור ביקורה של ריפנשטאהל באנגליה והרצאותיה באוניברסיטאות שונות, שזכו לתהודה רבה בעיתוני הממלכה באמצע שנות השלושים. כתבתו של אנגוס קוול (Quell) במגזין הקולנוע הבריטי *Royal Screen Pictorial* ממאי 1935 עוסקת בביקורה של ריפנשטאהל. קוול התרשם במיוחד מדבריה של ריפנשטאהל על היטלר, ובחר לצטט אותה:

³⁶ "על הסרטים הגרמנים והאוסטריים", דבר, עמ' 4.

בשבילי היטלר הוא האדם הגדול ביותר שחי באחד מן הזמנים – אמרה בבואה לקרואידון. הוא אדם מושלם במלוא מובנה של המלה, תמים ופשוט ומלא כח עלומים. הוא איננו חפץ בשבילו מאום. הוא יודע, שלא יזכה לראות את גרמניה כמו שהוא חלם עליה, אבל הוא עמל לטובת האחרים ולא בשביל עצמו. הוא יפה ופקח. קרני אור שפוכות על פניו. כל אנשיה הגדולים של גרמניה כמו פרידריך ניטשה, ביסמארק ועוד, לא היו אנשים שלמים. תלמידיו אף הם אינם חסרי מגרעות, אבל – היטלר הוא נקי כפיים ובר לבב.³⁷

דיווח זה מלמד כי כתב העת הקולנועי ראה בריפנשטאהל דמות חשובה ומרכזית שמביעה, גם באופן אישי וגם על מסך הקולנוע, את ההערצה העממית שהיטלר זכה לה בגרמניה. בדיווח אחר, בעיתון *Daily Express* באפריל 1934, מתאר כתב העיתון בברלין את התרשמותו מריפנשטאהל כך: "נאצית מושבעת, חברת מפלגה ותיקה וחברה של היטלר". אומנם ה-*Daily Express* מטעה את קוראיו לחשוב שריפנשטאהל הייתה חברת המפלגה הנאצית, אך גם אם במציאות לא הייתה כזו – נאצים מושבעים לא חייבים להיות חברי מפלגה. העיתון *The Star* היה ככל הנראה הראשון שביטא ביקורת על עצם הביקור שלה בממלכה, והציג את ריפנשטאהל כ"תועמלנית נאצית". העיתון קבל על טענה שביטאה במהלך הביקור, ולפיה הסרטים המופקים בגרמניה ושזוכים לתקצוב ממשלתי כלל אינם סרטי תעמולה פוליטיים.³⁸ שאר הדיווחים מאותה עת עוסקים בעיקר בדברים של ריפנשטאהל על אומנות הקולנוע ובדעתה על הקולנוע הבריטי ועל ההבדלים בינו לבין זה הגרמני, וכוללים כמה הערות פוליטיות, כמו גם את דבריה על החשש מפני מחאות סטודנטים קומוניסטים או יהודים שעלולות היו להפריע למהלך הביקור.

כאישה כמעט יחידה בעמדה בכירה למדי, שהייתה לאורך תקופה לא מבוטלת במעגל הגברי הקרוב ביותר להיטלר, רכשה לעצמה ריפנשטאהל אויבים לא מעטים מקרב חברי המפלגה הנאצית, בראשם יוזף גבלס, וכפי

³⁷ הכוונה לשדה התעופה קרוידון (Croydon) בפאתי לונדון שבו נחתה טיסתה מברלין. הציטוט העברי המובא כאן הופיע בתרגום הכתבה של קוול שפורסם בעיתון **דאר היום**, 16 במאי 1935, עמ' 4.

³⁸ הציטוטים לעיל מכתבות שסיקרו את ביקורה של ריפנשטאהל בבריטניה בזמן אמת, ופורסמו ב-1981 במכתב למערכת כתב העת *Oxford Art Journal*; המכתב פורסם בתגובה למאמר על הקולנוע הפאשיסטי באיטליה. ראו: John Fraser, "Propaganda", *Oxford Art Journal* 4, No. 1, Tradition (Jul. 1981): 65–67.

שנראה בהמשך – גם בתעשיית הקולנוע הנאצית. אלו חיפשו דרכים שונות להרחיקה ממוקדי ההשפעה, ומה יכול להרוס קריירות בגרמניה הנאצית אם לא אילן יוחסין הכולל דם שאינו ארי, שלא לומר דם יהודי? שמועות על היותה של ריפנשטאהל בת תערובת למשפחה יהודית-פולנית צצו בתוך המעגלים הפוליטיים בגרמניה כבר ב-1933. השמועות הביאו לכך שלפני הפקת סרטה המפלגתי הראשון, **ניצחון האמונה**, ערכו "מומחי הגזע הגרמנים" חקירת שתי וערב עליה ועל משפחתה. תוצאות החקירה קבעו, כנראה למורת רוחם של אחדים, כי ריפנשטאהל היא ממוצא ארי טהור.³⁹ אותן חקירות ושמועות בדבר היותה של ריפנשטאהל "בת תערובת" (Mischlinge) תפחו לכדי סיפורים ציוריים של ממש, שלא בכדי מצאו את דרכם לעיתונות העולמית ותרמו לערעור החזות "הארית הנקייה" שלה גם מחוץ לגבולות גרמניה. במחקר ההיסטורי נטען כי העוינות שזכתה לה מצד אנשי תעשיית הקולנוע ובכירי המפלגה לא נבעה מחשד אמיתי שמדובר ביהודייה, אלא בעיקר מהעובדה שהתפקיד הבכיר של בימוי סרטי התעמולה הנאציים ניתן דווקא לאישה ולא לגבר.⁴⁰

מעט על הרקע לפרסומים שהופיעו בעיתונות האירופית מספק לוח קינקל (Kinkel) בכתיבתו על **ניצחון האמונה** ועל היריבות וכיפופי הידיים בין צמרת משרד התעמולה של הרייך לבין ריפנשטאהל, שזכתה לתמיכתו של היטלר. על פי קינקל, מי שהיה ממונה על הפקות הסרטים במשרד התעמולה היה ארנולד רתר (Raether), ועליו הטיל גבלס את הפקתו של הסרט שיתעד את ועידת המפלגה ב-1933.⁴¹ זעם בצמרת המשרד על הכוונה לתת לאישה להפיק את הסרט הביא לפשרה בין שני הצדדים, שקבעה כי רתר יהיה האחראי להפקה וריפנשטאהל תעבוד תחתיו, זאת על פי בקשה מיוחדת של הפיהרר. הסיכום לא עלה יפה והתגלעו חילוקי דעות בין שני הצדדים. במקביל החלו להתפרסם השמועות על כך שאימה של ריפנשטאהל הייתה יהודייה. רתר ניצל זאת וביקש מאנשי אמונו לחפש סימוכין לשמועות. אז גם החלה אותה חקירה שבדקה את עברה של ריפנשטאהל, שנמצא כמובן "נקי" לחלוטין.⁴² האם רתר הוא שהפיץ את השמועות לעיתונות? קשה לדעת בוודאות, אך הוא בהחלט חשוד מרכזי.

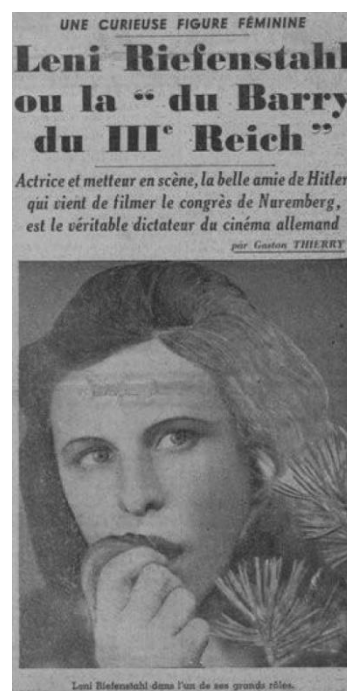
³⁹ Rother, *The Seduction of Genius*, 50.

⁴⁰ שם, 192.

⁴¹ Lutz Kinkel, *Die Scheinwerferin: Leni Riefenstahl und das "Dritte Reich"* (Hamburg; Wien: Europa-Verlag, 2002), 48.

⁴² שם, 49.

דיווח עיתונאי ראשון שמצאתי במהלך המחקר על פרשות חייה המסועפות של ריפנשטאהל, שמזכיר את "מוצאה היהודי", פורסם על שער העיתון הצרפתי *Paris-soir* בספטמבר 1934.⁴³ דיווח זה יחזור ויופיע בדיווחי עיתונים אחרים בהמשך. לצד ידיעות פוליטיות ומדיניות מרחבי העולם, מופיע על השער דיוקנה של השחקנית ומעליו הכותרת: "דמות נשית מסקרנת: לני ריפנשטאהל, הדוכסית דו בארי"⁴⁴ של הרייך השלישי – השחקנית והבמאית, החברה היפה של היטלר, שתביים את הכינוס בעיר נירנברג, היא הדיקטטורית האמיתית של הקולנוע הגרמני".⁴⁵ כותב הידיעה, גסטון תיירי (Thierry), מבקר ותיאורטיקן הקולנוע,⁴⁶ מתאר את קרבתה של ריפנשטאהל להיטלר, שנשבה בקסמיה, שבזכותם הייתה לבמאית האישית של הפיהרר. בתוככי הכתבה, בפסקה אחת, שבעיתונות של ימינו הייתה ודאי הופכת לכותרת ראשית, שואל תיירי: "ומה הם בכלל המקורות של לני ריפנשטאהל? ובכן! נראה שחברתו של הפיהרר היא לא פחות מאשר יהודייה!"⁴⁷

(הספרייה הדיגיטלית של הספרייה הלאומית הצרפתית BNF Gallica) *Paris-soir*, 13.9.1934

⁴³ Gaston Thierry, "Leni Riefenstahl, la 'Du Barry' du III° Reich," *Paris-soir*, September 13, 1934, p. 3

⁴⁴ מי שהייתה פילגשו של לווי ה-15.

⁴⁵ Thierry, "Leni Riefenstahl"

⁴⁶ תיירי היה עורך הקולנוע של *Paris-soir* ומייסדו של עיתון הקולנוע הצרפתי *Cinéma*. ראו: Colin Crisp, *The Classic*

French Cinema, 1930–1960 (Bloomington: Indiana U, 1993), 220

⁴⁷ Thierry, "Leni Riefenstahl"

בולטות גדולה יותר, ואף צהובה יותר, לסוגיית יהדותה של ריפנשטאהל סיפקו כאמור העיתונים היהודיים. כפי שנראה בהמשך, פרסומים אלו התבססו על דיווחי עיתונים כלליים כדוגמת *Paris-soir*. תחת הכותרת "סרטים נקיים מיהודים" (*Judenreine Filme*) פרסם באוקטובר 1934 העיתון היהודי-אוסטרי *Die Neue Welt*, שיצא לאור בווינה, כתבה על מפיקי קולנוע יהודים מצ'כיה ומאוסטריה שנתבקשו ליצור גרסאות "נקיות מיהודים" לסרטיהם עבור הקהל הגרמני. אותם מפיקים נאלצו להשמיט את שמותיהם של היהודים שנטלו חלק בהפקת הסרטים מרשימות הקרדיטים שהוקרנו לצופים בגרמניה. לפי הדיווח, "הגרמנים הנאצים הבינו שאין ביכולתם לעבוד ללא עזרה יהודית".⁴⁸ בין השאר מונה העיתון סרטים "יהודיים" מצרפת ואנגליה שזכו להצלחה גדולה: *La Maternelle*, *La Bataille*, *Cette vieille Canaille*, *Heinrich VIII*, סרטיה של השחקנית היהודייה-הונגרייה פרנציסקה גאל (*Gál*) ואחרים. בהמשך מביע *Die Neue Welt* עמדה תקיפה בנוגע למקומם של היהודים בתעשיית הקולנוע האירופית, ברשימה שפורסמה במקור בעיתון היהודי-צ'כי *Selbstwehr*: "כששחקן היהודי יש כוח, יכול הוא לממש את רצונותיו. קיופרה^[49] משחק רק עם החצי-יהודייה שצבעה את שיערה לבלונדיני, מרתה אגרט,^[50] שקיבלה פרס מידי של גבלס. ואף לא אחד הכחיש את הערכות התקשורת העולמית כי יוצרת הסרטים של היטלר לני ריפנשטאהל היא חצי יהודייה".⁵¹ בסיכום הכתבה קובל העיתון הצ'כי המצוטט בעיתון הווינאי: "על סרטים נקיים מיהודים אי אפשר לדבר. זוהי אגדה כמו שרפת הרייכססאג, בגידתו של רוהם ולמעשה כל מה שהקליקה השלטת בגרמניה מאמינה בו [...] בשום פנים ואופן אין לקבל את היחס הזה כלפי היהודים הצ'כוסלובקים וכלפי הדמוקרטיה".⁵² העיתון מדווח על מצב דומה בתעשיית הקולנוע האוסטרית, שהתבקשה להתאים את עצמה לכללים החדשים בהפקות הסרטים ובכל זאת לא הייתה יכולה להימנע מהעסקת יהודים בהפקותיה. מפיקי סרטים יהודים-אוסטרים מוגדרים כאן כ"עבדים של פוליטיקת צלב הקרס ושל המנטליות הנאציונל-סוציאליסטית".⁵³

⁴⁸ "Judenreine Filme," *Die neue Welt*, October 23, 1934, S. 1

⁴⁹ הכוונה ליאן קיופרה (*Kiupera*). זמר אופרה פולני-יהודי שהשתתף בשורה של סרטים מוזיקליים.

⁵⁰ מרתה אגרט (*Eggert*), זמרת ושחקנית יהודייה שהיגרה בשנת 1938 לארצות הברית.

⁵¹ "Judenreine Filme," *Die neue Welt*

שם.⁵²

שם.⁵³

ההתעניינות של *Die neue Welt* בשינוי ביחסה של גרמניה ליהודים או לאישים ששאלת יהדותם משמעותית בפוליטיקה ובחיים הציבוריים בגרמניה, כמו ריפנשטאהל, מצאה את ביטוייה בכתבה נוספת שפורסמה בעיתון בדצמבר 1934. בכתבה זו מצוטטת ידיעה של ה-*Israelitisches Familienblatt* השוויצרי, המצטט בעצמו את העיתון הצרפתי *Marianne*, על מקרה יוצא דופן שבו יהודייה כמעט זכתה לכבוד רשמי של ממשלת הרייך השלישי. לפי הדיווח, הידיעה על מותה בציריך של אנה-מרי לסר (Lesser), מי שהייתה "המרגלת הגרמנייה המפורסמת ביותר" ממלחמת העולם הראשונה, ושזכתה לכינוי "גברתי הדוקטור" (Fräulein Doktor), הגיעה לאוזניהם של בכירי הרייך השלישי, ואלו ביקשו להעביר את גופתה לברלין ולהציגה כגיבורה לאומית. "מה רבה הייתה ההפתעה" של נציג המשטרה החשאית הגרמנית בשוויץ, מספר העיתון, כשזה גילה כי בתעודת הפטירה שלה נכתב כי מדובר היה ביהודייה. פקודיו ציוו עליו לחזור לגרמניה במהרה ובלי להודיע לקולגות השוויצרים. בהמשך מתואר מקרה אחר שבו יהודייה דווקא כן זכתה להכרה בגרמניה: זהותה של לני ריפנשטאהל, שלפי הדיווח בעיתון הייתה יהודייה ממוצא פולני, "נוקתה" והיא הוכרזה כארית כשרה. מי שמתוארת בכתבה כ"נבחרת" של הפיהרר, כלומר ארוסתו או אהובת ליבו, נאלצה לוותר על התפקיד הראשי בסרט על חייה של לסר, בגלל הגילוי כי לסר הייתה יהודייה.⁵⁴

שלוש שנים לאחר מכן, ביוני 1937, העיתון היהודי *Die Stimme*, שיצא לאור אף הוא בווינה, הרחיק לכת; למידע שהגיע אליו על פי פרסום נוסף של ה-*Paris-soir* הוא העניק את הכותרת הלא-פחות מסנסציונית: "סבתה היהודייה של לני ריפנשטאהל".⁵⁵ הידיעה מתארת תקרית בין שר התעמולה גבלס לבין "שחקנית הקולנוע לני ריפנשטאהל, הידועה בכך שזכתה לחיבתו של היטלר וכבמאית הרשמית של סרטי התעמולה של האולימפיאדה ושל ועידת המפלגה בנירנברג".⁵⁶ המשך הידיעה יחזור ויפיע בעיתונים אחרים: במפגש שנערך בביתו של שר הפנים הגרמני וילהלם פריק (Frick) הופיע שר התעמולה גבלס, שקרא לכל היושבים במקום: "אין בכוונתי להישאר כאן משום שאינני מעוניין להימצא בחברה אחת עם יהודים. יש פה יהודייה, וברשותי מסמכים המוכיחים כי סביה של

⁵⁴ "Danebengegriffen," *Die neue Welt*, December 14, 1934, p. 4, S. 2. סיפור חייה של לסר עובד לסרט בצרפת. בהפקתו לקחו חלק יהודים-גרמנים, והוא יצא לאקרנים בשנת 1937; *Mademoiselle Docteur*, Georg Wilhelm Pabst (France, 1937); גרסה אנגלית יצאה ב-1938; *Under Secret Orders*, Edmond T. Gréville (UK, 1938); ⁵⁵ "Leni Riefenstahls jüdische Großmutter," *Die Stimme*, Nr. 652, June 18, 1937, S. 5. ידיעה על לני ריפנשטאהל פורסמה ב-*Paris-soir* כמה ימים לאחר הפרסום ב-*Die Stimme*; *Paris-soir*, June 20, 1937, p. 5. ⁵⁶ "Leni Riefenstahls jüdische Großmutter," *Die Stimme*.

הגברת ריפנשטאהל אינם ארים".⁵⁷ *Die Stimme* ממשיך ומתאר כיצד האורחים הופתעו למשמע אוזניהם, שכן היה ברור להם כי בדבריו אלו מעוניין גבלס "לחסל" את ריפנשטאהל. היא מצידה עזבה את המקום וחזרה לביתה, שם חיכו לה קציני אס-אס ומשאית שבה היו חפציה הארוזים. מפקד האס-אס המקומי הודיע לה שלפי הפקודות שקיבל היא אינה רשאית להיכנס לביתה.⁵⁸

(Compact Memory, Universitätsbibliothek Frankfurt am Main) *Die Stimme*, 18.6.1937

לאחר תפיסת השלטון בידי הנאצים וההגבלות שהטילה ממשלת היטלר על העיתונות היהודית בגרמניה, ועוד לפני ה"אנשלוס" שבו סופחה אוסטריה לגרמניה, מעניין לראות כי העיתונים היהודיים באוסטריה השכנה בחרו לעסוק בנושאים נפוצים כמו יחסי יהודים-גרמנים, ולמשל בשאלת יהדותה המוצאת של ריפנשטאהל. תוכן הידיעות מתכתב באופן טבעי עם המציאות הפוליטית בת הזמן. לכן גם אין זה מפתיע למצוא ביקורת יהודית חריפה על תעשיית הקולנוע הגרמנית, שלפי הדיווחים הללו ניצלה את המפיקים היהודים בצ'כיה ובאוסטריה לצרכיה (בזכות כישרונם המקצועי), ואילו כלפי חוץ (וכלפי פנים, כלומר בפני אזרחיה ה"ארים") הציגה עצמה כ"נקייה מיהודים". בהמשך לכך, הייצוג של ריפנשטאהל כקורבן של גבלס וההנהגה הנאצית יש בו כדי להתמיה. הצבתו של סיפור חייה לצד אלו של קולנוענים, שחקנים ויוצרים יהודים שנרדפו באמת על ידי הנאצים מדגימה ומדגישה את החשש של יהודי

⁵⁷ שם.

⁵⁸ באוטוביוגרפיה שלה מתארת ריפנשטאהל סצנה שבה היטלר מציג בפניה גזיר עיתון שוויצרי המתאר את המקרה. ראו: Riefenstahl, *Memoiren*, 285–286. לוח קינקל מתייחס לעיתונים בצרפת ואנגליה ש"דיווחו על הסקנדל"; ראו: Kinkel, *Die Scheinwerferin*, 144–145.

אירופה מהבאות; עד כדי כך שעיתונים יהודיים היו מוכנים לאמץ שמועות מופרכות על יהדותה של ריפנשטאהל ולהציגן כעובדות.

כיצד התמודדו בארץ ישראל עם "אהובתו היהודייה של הפיהרר"?

כפי שראינו, לאחר עליית הנאצים לשלטון בראשית 1933, ועוד לפני שזכתה לתהילה כבמאית של סרטי התעמולה הגדולים של גרמניה הנאצית, עמדו סרטיה ה"רגילים" של ריפנשטאהל בשורה אחת עם שאר הסרטים הגרמניים שהיו מטרת החרם של היישוב בארץ ישראל, ושבהם ננעצו גם היצי העיתונות המקומית. כשעוברים מן הסיקור המקצועי על סרטיה לסיקור הביוגרפיה שלה כאישה בצמרת הרייך השלישי, או השמועות על יהדותה, צפים ועולים בעיתונים תיאורים שיכולים לשקף את דעת הקהל היהודי בארץ ישראל על גרמניה הנאצית. בידיעה על ועידת המפלגה הנאצית בנירנברג שפורסמה באוגוסט 1934, מוזכרת לני ריפנשטאהל כאחראית ל"עריכת הצד האמנותי של צלום הקונגרס בסרטים"⁵⁹. על ייחודה של ריפנשטאהל בעולם הקולנוע שנשלט בידי גברים דווח בידיעה (מתורגמת ככל הנראה) מאוקטובר 1934 שפורסמה בעיתון הרוויזיוניסטי **הירדן**, ובה מגולל סיפור התקדמותה המקצועית. בכתבה נטען כי לאחר 1933 מונתה ריפנשטאהל לעמוד בראש חברת הסרטים הגרמנית UFA (Universum Film AG), אבל לא בזכות כישרונה: "[...] עד ל'התעוררותה הלאומית' עברה עבירות של חרפה גזעית עם דירקטורים יהודים [...] והודות לכישרונותיה המיוחדים הגיעה מהר לידי הסכם עם האדונים החדשים"⁶⁰. בולטת לעין הנימה הסקסיסטית ואף המיזוגינית של הדיווח, המציג את יחסיה של ריפנשטאהל עם גברים יהודים כאמצעי לקידום הקריירה שלה ואף כ"חרפה". במציאות ריפנשטאהל מעולם לא עמדה בראש UFA. מעניינת במיוחד הצגתה של ריפנשטאהל כאישה פתיינית ששכבה עם יהודים משפיעים כדי להתקדם בתעשיית הקולנוע בגרמניה.

שמה של ריפנשטאהל, כמו גם שאלות לגבי "איכות הגזע שלה", נקשרו גם בדיון על מערכות היחסים בין גברים לנשים בצמרת השלטון הנאצי, כפי שדווח באוגוסט 1935 ב**דאר היום**, עיתונו של איתמר בן אב"י, שיצא לאור בירושלים. בכתבה על הנשים החזקות שמאחורי הגברים שמנהיגים את גרמניה מוזכרות מגדה גבלס, השחקנית אמי זונימאן (Sonnemann) – אשתו השנייה של הרמן גרינג, ולני ריפנשטאהל, המוצגת שם כבת זוגו של היטלר.

⁵⁹ "הפגנה היטלראית ענקית בנירמברג", **דאר היום**, 27 באוגוסט 1934, עמ' 1.

⁶⁰ "תחת כנפי דגל האדום בגרמניה", **הירדן**, 4 באוקטובר 1934, עמ' 2.

בעוד גבלס מתוארת כ"מלומדת" ביותר מבין השלוש, ומי שבביתה ובמחיצתה נפלו ההחלטות החשובות ביותר בענייני המדינה, השתיים האחרות מאופיינות כנחותות ביחס אליה בשל מוצאן האתני. לפי הדיווח זונימאן לא הייתה ממוצא ארי, אך דבר זה "נסלח" משום ש"רבי המדינה הנאצים נוטים להקל במה שקשור לעצמם".⁶¹ במקרה של ריפנשטאהל "אהובתו של ה'פיהרר'", "הכל יראים מפניה והכל מחניפים לה משום שהיא 'כל יכולה'", ומעל הכול "השפעתה של שחקנית זו על היטלר הלכה וגדלה מיום ליום על אף מוצאה ה'חשוד'".⁶² כך על פי הידיעה שתיים מהנשים החזקות של גרמניה הנאצית כלל לא היו "גרמניות טהורות". מעניין לראות כיצד העיתונות העברית מתרגמת באמונה מוחלטת ידיעה שפורסמה בעיתונות הבין-לאומית, ומאמצת בכך למעשה את השיח הנאצי הגזעני שלפיו נשים יהודיות מהלכות קסם על גברים גרמנים.

בשאלה עד כמה שימשה "יהדותה" של ריפנשטאהל אמצעי עבורה לקידום הקריירה שלה ולכיבוש ליבו של הפיהרר עסק אותו עיתון כמה חודשים קודם לכן. המדור "מהכא ומהתם" של **דאר היום**, מדור שזכה בשנים קודמות גם לתת-הכותרת "פרפראות וסתם דברים גנובים אגב קריאה",⁶³ ושנהג להביא ידיעות מוזרות, אזוטוריות וצהובות מרחבי העולם, הגיש בנובמבר 1934 את הידיעה "ידידתו היהודיה של היטלר". ציטוט מהידיעה מופיע בראש המאמר שלפניכם. הדיווח כולל תיאורים מדהימים על הלוליינות של ריפנשטאהל, שבאמצעותה דאגה להתאקלם במציאות הפוליטית המשתנה על פי אינטרסים מקצועיים ורצונותיה האישיים, וכמובן על מוצאה היהודי לכאורה. הידיעה, בדומה לאלו שפורסמו במקביל בעיתונות היהודית באירופה, מבוססת על הכתבה שפורסמה בעיתון הצרפתי *Paris-soir* בספטמבר 1934,⁶⁴ ופותחת בתיאור ההלם שאחז בצרפת ובכל אירופה לנוכח השמועה שריפנשטאהל, "אהובתו של היטלר", היא ממוצא יהודי. בציריות מופלגת מתאר העיתון את ריפנשטאהל כ"שחקנית יהודיה צעירה ויפה, אשר הצליחה להשתלט על ה'מנהיג הגדול'",⁶⁵ וכי "היטלר כורע לפניו בדרך וממלא את כל משאלותיה".⁶⁶ משאלתה להוביל את "תעשיית הפילמים" הגרמנית נשאה פרי, גורס העיתון, בזכות מערכת היחסים האינטימית בין "אשה עבריה" לבין "אויב נפשו של העם הנצחי".⁶⁷ הכותב אינו חוסך בתיאורים סטריאוטיפיים של יהודים בכלל ושל

⁶¹ "שלוש נשים מושלות בגרמניה הנאצית", **דאר היום**, 11 באוגוסט 1935, עמ' 3.

⁶² שם, שם.

⁶³ ראו למשל: **דאר היום**, 20 במרץ 1931, עמ' 7.

⁶⁴ Thierry, "Leni Riefenstahl," 3.

⁶⁵ "מהכא ומהתם", **דאר היום**, עמ' 3.

⁶⁶ שם, שם.

⁶⁷ שם, שם.

נשים יהודיות בפרט, שמתאימים דווקא לספרות אנטישמית, ושואל: "כיצד הצליחה המשחקת היהודיה הזו לכבוש בלהטיה את מנהיג האומה ה'טהורה' ולקחת שבי את לב האבן שלו?" לדידו, כוחה של ריפנשטאהל טמון היה ביופייה:

החיים בעצמם באו וטפחו לו [להיטלר] על פניו, והראוהו את שוט לעגם המר שלא ידע רחם. - - הוא נלכד בידי אשה עבריייה הרודה בו, ושולטת בפילם של הרייך השלישי שלטון בלי מצרים. על כל מנהלי הפילמים בגרמניה לציית לה ולנשק את עפר רגליה, יען כי היטלר מנהיג הרייך השלישי שלה הוא. אשה יהודיה זו אשר הצליחה ללכוד לתוך המלכדת שלה את גבור היום נקובה בשם "לעני ריפנשטאהל" [...] מעתה יקרא שמה בכל רחבי התבל בשם: ידידת היטלר היהודיה לעני ריפנשטאהל.⁶⁸

מ ה כ א ו מ ה ת ם
ידידתו היהודיה של היטלר

דאר היום, 2.11.1934 (אוסף "עיתונות יהודית היסטורית", הספרייה הלאומית)

מוסיף העיתון כי היטלר לא היה היחיד שנפל ברשתה:

יש בה בנערה זו, כפי הנראה, דברים מיוחדים המציינים אותה מכל חברותיה. טרם היותה ידידתו הקטנה של היטלר התנתה אהבים סנסציוניים מרובים. ואירע המקרה שעוגביה הקודמים אשר בזבוז עליה הון רב, היו ברובים יהודים. אישים אשר מלאו פעם תפקידים חשובים בגרמניה. אחד מהם אשר

⁶⁸ שם, שם.

היה ביחסים אינטימיים עם לעני הקטנה, היה עתונאי מפורסם, אשר בגלל יהדותו היה בין הקרבנות הראשונים בגרמניה ונאלץ לנוס לחוץ לארץ.⁶⁹

ודאר היום מוסיף את נקודת המבט היהודית על "היהודייה" ששוכבת עם היטלר:

אין לנו להתפאר בזה, שאשה עבריה רכשה לה לידיד אינטימי את אויב נפשו של העם הנצחי, את הגבור האלהי של צלב הקרס. אולם הספור לכשעצמו מאלף וכדי לספרו כיצד ואיך זממה והצליחה להעפיל לידי רמתה הנוכחית? מוצאה [...] הוא ממשפחה יהודית. יש לה אם עבריה בברלין, וקרובים יהודים אשר סבלו לא מעט מיד עריצותו של שליט הרייך. קרובים אלה אינם יכולים להעלות על דעתם את המאורע הפלאי הזה, שבת משפחתם צדה ברשתה את היטלר, ועומדת לשחק את התפקיד של 'אסתר המלכה' במולדת האריות הטהורה.⁷⁰

גם כאן אנו רואים תיאור הגובל באנטישמיות על אישה יהודייה, דמות מינית מפתה, שמנהלת רומן עם היטלר, אויב עמה, כדי לקדם את עצמה ואת הקריירה שלה, תוך שהיא רומסת יהודים אחרים ואת בני משפחתה שנופלים קורבן לנאציזם. שוב עולה השאלה מדוע בחרה העיתונות העברית לאמץ את המודל הנאצי שלפיו אישה יהודייה יכולה לשלוט בגברים גרמנים ולהביא עליהם – ובעיקר עליה, על משפחה ועל עמה – חורבן.

שיתוף הפעולה התוכני בין עיתונים יהודיים במרכז אירופה, לרבות תרגומן והעתקתן של ידיעות מעיתונים זרים וסקירות עיתונים בין-לאומיים, היה כלי עיתונאי מקובל באותה תקופה, בדומה להפצת חדשות באמצעות סוכנויות ידיעות. כך הגיעו הידיעות מאירופה לארץ ישראל. האם סופר **דאר היום** הניח את ידו על גיליון *Paris-soir* ושילף מן הידיעה את הפרטים הצהובים ביותר כדי לחשוף אותם לקהל דובר עברית בארץ ישראל? את המסלול המדויק של הידיעה מפריז לירושלים קשה לדעת, אך אני מעריך שהוא היה סבוך מעט יותר. העיתון בשפה הגרמנית

⁶⁹ שם, שם.

⁷⁰ שם, שם.

Czernowitzer Morgenblatt, שיצא לאור בעיר צ'רנוביץ', שבאותו זמן הייתה עדיין תחת שלטון ממלכת רומניה, פרסם כבר בספטמבר 1934 כתבה בת שני חלקים שכותרתה "המלכה אסתר" של הרייך השלישי". חלקה הראשון, שפורסם ב-27 בספטמבר 1934, תואם ברובו לכתבה שפורסמה בנובמבר אותה שנה בדאר היום. ה-*Czernowitzer Morgenblatt* היה עיתון מקומי כללי שנועד לדוברי גרמנית בעיר, והיה בבעלות יהודית. אחת הפסקאות הראשונות בכתבה עוסקת בהיטלר ובנשים, ובה מוזכרות שמועות שהיטלר לא בא במגע עם הרבה נשים. עוד מצוין כי אינו שותה, אינו מעשן, אינו אוכל בשר ובאופן כללי הוא נוהג בקרירות כלפי נשים. אך כל אלו, מסביר העיתון, הן רק אגדות, וניתן לספור שתי נשים שכבשו את ליבו של היטלר: האחת הייתה אלמנתו של המלחין הגרמני זיגפריד ואגנר (בנו של ריכארד ואגנר), שנהגה ללוות אותו לקונצרטים רבים; והאישיה השנייה היא מיודעתנו לני ריפנשטאהל. הכתבה סוקרת את דרכה לצמרת, לרבות אזכור בולט של קשריה האינטימיים המרובים עם גברים ושל "אמה היהודייה". מסופר כי אחד מהמאהבים שלה, תעשיין קולנוע גרמני מפורסם, העניק לה במתנה וילה ברובע וילמרסדורף בברלין, ובהמשך, לאחר שנכנס היטלר לפוליטיקה והכיר את ריפנשטאהל, נהג הפיהרר לבקרה לעיתים תכופות בוילה זו. הידיעה בעיתון קבעה כי "היטלר בילה שעות רבות בארמון היהודי של חברתו היהודייה".⁷¹

(Digitales Forum Mittel- und Osteuropa e.V) *Czernowitzer Morgenblatt*, 27.9.1934

בהמשך הכתבה מופיעים פרטים נוספים על ראשית הקריירה של ריפנשטאהל כשחקנית בסרטי ההרים, שלא תורגמו בגרסה העברית בדאר היום. בין השאר מוזכרת ביקורת חריפה של מבקר הקולנוע של העיתון *Berliner Tageblatt*, פרד הילדנברנדט (Hildenbrandt), שכינה את ריפנשטאהל "Mondkalb" (טיפשה). מפורטות גם שמועות על כך שספר הזיכרונות מהסט של SOS הר הקרח, פרי עטה, לא נכתב על ידה אלא על ידי עיתונאי יהודי. שמועה אחרת מאותו זמן קבעה שריפנשטאהל לא הייתה רקדנית מקצועית (אף שהייתה כזו) או מטפסת הרים, וכי

⁷¹ "Königin Esther' des Dritten Reiches. Hitler jüdische Freundin: Leni Riefenstahl," *Czernowitzer Morgenblatt*, 27. September 1934, p. 4

את הסצנות המורכבות בסרט שצולם בגרינלנד ביצעה במקומה פעלולנית. הכתבה יורדת נמוך יותר וטוענת בין השאר שהתנהגותה על סט הסרט הביאה את נשות האסקימואים שם לקנאה עזה,⁷² ודי לחכימא ברמיזא.

חלקה השני של הכתבה, שפורסם למחרת, ב-28 בספטמבר 1934, כולל גם הוא רכילויות ושמעות שמקורן נותר מעורפל. הדיווח מתחיל במעין גילוי נאות על כך שרבות מהשמעות על מסעה של ריפנשטאהל לגרינלנד אינן בהכרח מבוססות, "אך מה שבטוח הוא, שלני ריפנשטאהל, גם בגרינלנד הקרה, עשתה תעמולה להיטלר".⁷³ ובאיזו תעמולה מדובר? באוהל המגורים שלה היה תלוי פורטרט גדול של היטלר, ובכניסה לאוהל התנוסס דגל צלב קרס. נוסף על כך היא עסקה בפעילות תעמולתית של ממש כאשר "לעיתים תכופות היא אספה את האסקימואים על מנת להסביר להם את רעיונותיו ותוכניותיו של היטלר".⁷⁴ הכתבה נחתמת בתיאור "ניצחונה" של ריפנשטאהל, כלומר הצלחתה המקצועית, שהגיעה בזכות עלייתו של היטלר לשלטון והאפשרות שניתנה לה לביים את הסרט **ניצחון האמונה**. אז, כך קובע העיתון, הייתה "לני הקטנה" בלתי מנוצחת.⁷⁵ שתי הכתבות מלאות בפרטים מדהימים על יחסיה עם היטלר ועל הגישה הישירה שלה אליו. מעניין במיוחד התיאור שלה כמי שתעשה כל שיעלה בידה כדי להפוך לאישה הקרובה ביותר להיטלר, לרבות "בגידה" בבני עמה. דוגמה מאלפת שמתוארת בכתבה התרחשה בנשף שערך שר התעמולה גבלס לכבודו של היטלר, ואליו הוזמנו שחקניות הקולנוע הגרמניות "היפות ביותר", קתה דורש (Dorsch), ליאנה הייד (Haid) ורנטה מולר (Müller). אותן שחקניות לבשו את מיטב מחלצותיהן וכרכרו סביב היטלר, עד שלפתע נפתחו דלתות אולם הנשפים ואליו צעדה ריפנשטאהל, לבושה שמלה בצבע חום, שעיצובה מתכתב עם מדי הנאצים. בנקודה זו, קובעת הכתבה, "נקבע ניצחונה של לני ריפנשטאהל", גם על הנשים האחרות באולם, שקינאו בה, אך גם משום שנפלה בחלקה ההזדמנות להפיק את סרטה השני, **ניצחון הרצון**.⁷⁶

דאר היום הירושלמי פרסם לאורך שנות השלושים מגוון כתבות על סיפורה יוצא הדופן של ריפנשטאהל, על "שורשיה היהודיים" ואופייה הערמומי ועל הקשר הרומנטי עם היטלר. אפשר לחשוב שמדובר בסיפור כה סנסציוני, כה בלתי ייאמן ותלוש מהמציאות, עד שנדמה היה לעורכי העיתונים בארץ שהוא אמיתי. ככל הנראה פרסומן של הידיעות בעיתונים יהודיים מרכזיים באירופה הספיק כדי להוות בסיס עובדתי לפרסום בעברית; למשל גם בינואר

⁷² שם, שם.

⁷³ שם, שם.

⁷⁴ שם, שם.

⁷⁵ שם, שם.

⁷⁶ שם, שם.

1936, בפרסום דיוקנה של ריפנשטאהל במסגרת מקבץ ידיעות תמונה קצרצרות תחת הכותרת "אהובתו היהודיה של היטלר",⁷⁷ או מוקדם יותר בידיעה רחבה שבה פורסם הסיפור מאחורי ביטול הפקת סרט המבוסס על חייה של המרגלת אנה-מרי לסר, ידיעה שפורסמה עוד בדצמבר 1934.⁷⁸

דאר היום, 15.1.1935 (אוסף "עיתונות יהודית היסטורית", הספרייה הלאומית)

את דבריו בידיעה מדצמבר 1934 פותח הכותב בשמועות שלפיהן היחסים בין ריפנשטאהל לבין היטלר קרובים משהיה נדמה, ושידוע לכול שהיא "בעלת אופי".⁷⁹ הוכחה לאופי זה – ככל הנראה ערמומי, ההולם אישה יהודייה – התגלמה בהצלחתה הרבה "לטשטש את מוצאה השמי הפולני, להכנס לחוג פעולתו הצר של ה'פיהרר' ולהיות ה'אשה הראשונה' במלכות". מחבר הידיעה מוסיף: "לא אגזים אם אומר, שלני ריפנשטאהל היא אחת הנשים המפורסמות ביותר בשעה זו של גרמניה הנאצית, ואולי היחידה המפורסמת מעבר לגבול מולדתה [...] מפה לאוזן יודעים כאן לספר הרבה על הרעות החזקה שבין שני אלה".⁸⁰ לפי הפרטים המופיעים בידיעה ולפי תיאור סיפור המעשה, נראה כי כתבה זו מבוססת על הכתבות שפורסמו בעיתון האוסטרי או הפרסום המקורי בעיתון השווייצרי, שהוזכרו לעיל. ובכל זאת, סיפורה של ריפנשטאהל בדאר היום מתואר מעט אחרת וביתר פירוט. ניתן להעריך שדאר היום

⁷⁷ "אהובתו היהודיה של היטלר", דאר היום, 15 בינואר 1935, עמ' 3.

⁷⁸ "סרט שלא נעשה", דאר היום, 13 בדצמבר 1934, עמ' 4.

⁷⁹ שם, שם.

⁸⁰ שם, שם.

בחר לתבל את תיאוריו משום הסיטואציה האבסורדית והלא תיאמן שבה ריפנשטאהל "היהודייה" משרתת את צורכי התעמולה הנאצית ומקדמת את עצמה על חשבון היהודים הגרמנים. כאן מדווח כי לפי עיתוני ברלין, ריפנשטאהל, "הדיקטטורית של הפילם הגרמני", הייתה עסוקה בהכנות להשתתפות בסרט המבוסס על חייה של לסר, "הגברת הדוקטור". לסר, כך **דאר היום**, שריגלה לטובת גרמניה במלחמת העולם הראשונה, חלתה במחלת עצבים קשה וגססה במיטת חולייה בשווייץ. שליח של ממשלת היטלר שהגיע לשווייץ במיוחד כדי להעביר את גופתה של לסר לגרמניה ולשלם לה "את המגיע לה מאת מולדתה: כבוד אחרי מות", הופתע מאוד בהגיעו לבית החולים. **דאר היום** מתאר השתלשלות עניינים מדהימה:

השליח בא לבית החולים ושם נודע לו שאנה מריה לסר גוססת. הוא קבל רשיון להכנס לחדרה. נכנס ונסוג אחר. אל אלהים! מה ראו עיניו? על יד מיטת הגוססת עמד רב... מה לעשות? האם ישנה תמונה מחרידה יותר בשביל שליחו של היטלר מדמות רב? ובא כח הרבנות בציריך בודאי שבא למיטת החולה על פי דרישתה של השכיב מרע. אם כן, החולה היא יהודיה, הגבורה הלאומית הגרמנית – יהודיה! הרעיון הזה נקב במוחו של שליחו של היטלר במפח נפש התחמק מחדר החולה, ורץ כל עוד כח בו לטלפון, להודיע לברלין מה שראו עיניו.

הכתבה ממשיכה ומתארת כי לאחר שהועבר המידע המרעיש לברלין, הודיע יוזף גבלס לריפנשטאהל כי הסרט לא יופק בסופו של דבר, שהרי לא יכול להיות "שיהודיה תהיה הגיבורה הלאומית של גרמניה".⁸¹ ריפנשטאהל מצידה שמחה כמובן, והשיבה לו ש"אלהי הטיוטונים" שמר את גרמניה מ"חרפה" זו. כפיצוי על ביטול הסרט הוחלט להעניק לריפנשטאהל את הכבוד לביים את "החגיגות הניורמברגיות" ולעשות מהן "סרט לאומי", הוא **ניצחון הרצון**.⁸²

הקרע ביחסים בין גבלס לריפנשטאהל, שעליו דווח בעיתון הצרפתי *Paris-soir* כמה שנים מאוחר יותר, וסילוקה ממסיבה בביתו של שר הפנים פריק הגיעו לארץ גם כן. עיתון **דבר** מסר כי ריפנשטאהל "סולקה מסביבתו

⁸¹ שם, שם.

⁸² שם, שם.

של הדיקטטור הגרמני", ושגבלס הוא שהודיע לה ולשאר האורחים במקום כי בידי "תעודות המוכיחות, כי זקנה וזקנתה של גברת ריפנשטאל היו יהודים".⁸³

מקור חשוב נוסף לשמועות על יהדותה של ריפנשטאל בארץ הייתה העיתונות הבריטית. כך זכתה כתבת הפרופיל הסנסציונית מעיתון הקולנוע הבריטי *Royal Screen Pictorial* לתרגום מלא במדור הקולנוע של **דאר היום**. לפי דיווחו המתורגם של אנגוס קוול שהזכרתי קודם לכן, הייתה ריפנשטאל "האשה היהודיה היחידה שזכתה להערצת היטלר", ושימשה לא רק כמאהבת אלא כ"עוזרת נאמנה" לו.⁸⁴ קוול מתאר את ריפנשטאל כאישה מניפולטיבית, שקרנית ותאבת כוח. את דרכה החלה כ"רקדנית בלתי ידועה", ו"היתה רוקדת בערבים בבתי הקפה".⁸⁵ שאיפתה להופיע בסרטים עמדה לנגד עיניה, ובהיותה "נערה פקחית מאוד" היא "הזדיינה בסבלנות". וסבלנותה אכן השתלמה.⁸⁶ את תפקידה הקולנועי הראשון היא קיבלה בזכות נחישותה לקחת חלק בהפקה הדורשת מאמצים פיזיים עילאיים בתנאי מזג אוויר קשים, כהולם השתתפות בסרט הרים. לאחר הצלחתו הגדולה של הסרט (ששמו אינו מוזכר, אך סרט ההרים הראשון שבו השתתפה היה **ההר הקדוש** מ-1926), חיפשה לעצמה סוכן שיקדם את הקריירה שלה, בדומה לקריירות של מרלן דיטריך או גרטה גרבו. מי שהיה בסופו של דבר לסוכנה וקידם אותה היה היהודי הצ'כי באלאז'. ואכן, כוכבה של ריפנשטאל דרך בזכות קשריה עם באלאז', שעזר לה לפרוץ אל "תעשיית הפילמים" בברלין. הידיעה המתורגמת מהעיתון הבריטי מציינת כי דעותיו המהפכניות של באלאז' היו ידועות ברבים. על פי הסיפור, הזהיר באלאז' את ריפנשטאל מהיותו קומוניסט. ריפנשטאל מצידה, כך נכתב בכתבה, "חייכה. היא תחבה את ידה לתוך נרתיקה והוציאה משם כרטיס, שהוכיח שהיא חברה במפלגה הקומוניסטית", ואמרה: "זה יוכיח לך [...] שאין אנכי חוששת לעבוד במחיצתך".⁸⁷ המפנה המשמעותי הבא בחייה חל לאחר ביקור אצל חברתה במינכן, שהכירה בינה לבין אחד, אדולף היטלר. מבחינתה של ריפנשטאל (ובעיקר מבחינת התיאורים בעיתון) מדובר היה

⁸³ "לני ריפנשטאל סולקה?", **דבר**, 24 ביוני 1937, עמ' 2. ידיעות דומות הופיעו בעיתונים ביידיש שיצאו לאור בפלשתינה; ראו: מ' בערענהאלץ, "דער סוף פון היטלערס ליבלינג די ארטיסטין לעני ריפנשטאל", **היינטיגע נייעס**, 12 ביוני 1937, עמ' 2; "לעני ריפנשטאל, בערימסטע פרוי אין דייטשלאנד ווערט אפיציעל צרקלערט אלס יודישקע", **דער מאמענא**, 17 ביוני 1937, עמ' 2. גם סוכנות הידיעות היהודית JTA פרסמה ידיעה בנושא, כמה ימים קודם לפרסום בעיתון **דבר**; ראו: Reich Moving Picture Chief "Reported in Disgrace as 'Non-Arian'", *Jewish Telegraphic Agency*, Vol. II, No. 260, June 14, 1937

⁸⁴ "השחקנית היהודיה לני ריפנשטאל שזכתה להערצת היטלר", **דאר היום**, 16 במאי 1935, עמ' 4.

⁸⁵ שם, שם.

⁸⁶ שם, שם.

⁸⁷ שם, שם.

בסיפור אהבה ממבט ראשון. מאותו יום שבו נפגשו השניים החלה להתעניין בפעילות המפלגה הנאצית, והגיעה לאספות ולמפגשים שנערכו על ידי מנהיג המפלגה הנאצית. "יהדותה" הייתה כמובן ידועה במעגל חבריה, שהזהירו אותה מפני היטלר: "הנאצים יגרשו את היהודים מגרמניה [...] ואנה תפני אז?". לכך ענתה "היהודייה של היטלר": "אני שייכת לנאצים".⁸⁸ תשובה זהה ענתה לבאלאז' לאחר שזה הציע לה להצטרף אליו למוסקבה, שם אמור היה להפיק סרטים עבור המפלגה הקומוניסטית: "לא! אנכי לא אלך אתך לרוסיה! אינני יכולה להלוות אליך. אני שייכת לנאצים!" אמרה לו ריפנשטאהל. לא די בכך, היא הוציאה את פנקס החבר של המפלגה הקומוניסטית וקרעה אותו בפניו.⁸⁹ הכתבה ממשיכה בתיאור קורותיה של ריפנשטאהל לאחר שחזרה מצילומי הסרט **SOS הר הקרח**, אז כבר עלה היטלר לשלטון. באותו זמן הוחל לדבר על גירוש היהודים מגרמניה. היא, כך מסופר, נעלמה מברלין, וכשחזרה, הציגה בפני הנאצים מסמכים שהשיגה בפולין "להוכיח את האריות הטהורה שלה" – ו"הנאצים השתחוו לה, והכריזו שאין כל תערוכת של דם יהודי בעורקי השחקנית המפורסמת".⁹⁰ הסיפא של הכתבה המתורגמת לא מותירה מקום לספק לגבי אהדתו של הכותב לריפנשטאהל: "אחרי כל אלה, אף אם נדון אותה לכף חובה על יחסה והתנכרותה לבני עמה, איננו יכולים לשלול את כשרונותיה הטבעיים והצלחתה על המסך".⁹¹

אנוס קבעל

השחקנית היהודיה לני ריפנשטאהל שזכתה להערצת היטלר

<p>השחקנית היהודיה לני ריפנשטאהל היא האשה היחידה בגרמניה שזכתה להערצת היטלר. היא פועלת לא רק בשידור הפילמוס אלא גם בשדה הפוליטיקה. היא משמשת עוזרת נאמנה להיטלר. היא נבחרה ע"י הנפיתררר לנהל את תעשיית הפילם הנאצית ולעשות לה תעמולה גדולה.</p>	<p>עתה הוציאה שנית את פנקס החבר שלה של המפלגה הקומוניסטית וקרעה אותו לקרעים. למחרת נסע בלה באלאז' לבדו לרוסיה הסובייטית. לני כרתה אח"כ תווה אחר אשר על פיו היה עליה להופיע בסרט, שנקרא בשם "הרי הקרח ס. א. ס." לשם כך היה</p>	<p>ראיון בין היטלר ולני ריפנשטאהל. המשחקת צפתה במשך חודשים רבים לראיון זה. שעתיד היה לתולל מהפכה כבירה בחייה. כאשר שאלה אח"כ החברים שלה על נישואיה שחתה עם היטלר, הרימה לני את כתפיה ואמרה: "אנכי ספרתי לו באופן גלוי את</p>
---	---	--

אינני אוהב לראות סרטי תעמולה על הבד – הכריז המיניסטר – אלא סרטים בעלי איכות גרמנית משובחת. החזורים היו נאצית טהורה. כל היצירות הקודרות מית היו ספוגות רעל והרס, ואנו נשבעים כי להרסן ולהכחידן". השפעתה הפוליטית של לני ריפנשטאהל הולכת וגדלה. היא מתעצת עם

דאר היום, 16.5.1935 (אוסף "עיתונות יהודית היסטורית", הספרייה הלאומית)

אני רואה בבחירה של **דאר היום** לתרגם את כתבותיו של קוול סממן לבלבול של היישוב בארץ, שראה את המתרחש בגרמניה וניסה לחפש משמעות באירועים חריגים כגון זה, גם אם לא היה קשר בינם לבין המציאות. נראה שהכתבה

⁸⁸ שם, שם.

⁸⁹ שם, שם.

⁹⁰ שם, שם.

⁹¹ שם, שם.

בדאר היום תורגמה בלי שניתנה תשומת לב מספקת למשמעויות הבעייתיות שלה. קשה לומר אם מדובר בסטנדרטים נמוכים של עבודה עיתונאית, קרי תרגום ופרסום ללא תשומת לב, או בסדר יום פוליטי ייחודי, או בשילוב של השניים. מדור ביקורת העיתונות של **הירדן** הרוויזיוניסטי לא חסך שבטו **מדאר היום** על כך שבחר לפרסם במלואו את תרגום המאמר של *Royal Screen Pictorial*. מאמר זה הוגדר ב**הירדן** כ"פיליטון ארוך המשתפך באהבה יתרה והוקרה בספור המעשה של 'כיכד הפכה לני ריפנשטאל מקומוניסטית לנאצית"⁹². בעייתית במיוחד עבור עורכי **הירדן** הייתה "העובדה שעתון עברי בא"י לא יכול היה למצוא משהו יותר מתאים בשביל קוראיו מאשר דברים מעין אלה של ריפנשטאל על היטלר"⁹³. לאחר מבהר ציטוטים מהכתבה, לרבות דברי השבח החותמים אותה, ולהדגשת מורת רוחם, הוסיפו אנשי **הירדן** בסוף הציטוט של המשפט "איננו יכולים לשלול את כשרונותיה הטבעיים והצלחתה על המסך" שלושה סימני קריאה (!!!)⁹⁴. בסופו של הטור מופיע גילוי נאות שלפיו "ברגע האחרון הפנו את תשומת לבנו להתנהלותו של עורך 'דואר היום' כי לא ידע את הדפסתו של המאמר הזה"⁹⁵. טענה זו נשמעת הגיונית, ומעבר למשמעויות הספציפיות שלה במקרה זה של הכתבה על ריפנשטאל, היא מדגימה בעיקר את הפרקטיקות העיתונאיות שהיו נהוגות באותן שנים.

3. סיכום

לאחר מלחמת העולם השנייה המשיכה ריפנשטאל לעסוק בצילום והתמקדה ביצירת סרטי טבע. האחרון שבהם, **רשמים מתחת למים**⁹⁶, יצא בשנת 2002. ריפנשטאל לא הוחרמה על ידי התקשורת הגרמנית: שני סרטי התעודה שהוזכרו לעיל הם סרט מ-1993 הכולל סקירה מקיפה של הקריירה שלה וריאיון נרחב עימה, וסרט שהוא ריאיון שערכה העיתונאית סנדרה מיישברגר (Maischberger) עם ריפנשטאל לקראת יום הולדתה ה-100 של הבמאית, בשנת 2002. בשני המקרים לא מדובר בראיונות מלטפים, והמראיינים עימתו את ריפנשטאל עם שאלות קשות על

⁹² "לני ריפנשטאל והיטלר בדאר היום", **הירדן**, 19 בספטמבר 1935, עמ' 2.

⁹³ שם, שם.

⁹⁴ שם, שם.

⁹⁵ שם, שם.

⁹⁶ *Impressionen unter Wasser*, Leni Riefenstahl (Germany, 2002).

יחסיה האישיים עם היטלר וגבלס וכן על הפן האידיאולוגי של סרטי התעמולה שלה.⁹⁷ העובדה שאחרי המלחמה הקדישה את זמנה בעיקר לניקוי שמה, ופחות להפקת סרטים, קשורה לכתף הקרה שהראתה לה תעשיית הקולנוע הגרמנית. עם זאת יש לציין כי שחקנים ושחקניות רבים שהופיעו בסרטים עלילתיים נאציים המשיכו בקריירה שלהם גם אחרי 1945, כמו השחקנית המפורסמת צארה לאנדר (Leander).

האם הצליחה ריפנשטאהל לנקות את שמה בסופו של דבר? רבים ראו ורואים בה דמות מוקצית שהתכחשה במודע לחלקה באסון שהמיטו הנאצים על גרמניה ועל יהדות אירופה. אחרים מעריצים את יצירתה ומצדיקים זאת בחשיבותה ההיסטורית להתפתחות אומנות הקולנוע. בשנת 1995 אף קיבלה הכרה בפעם הראשונה בגרמניה כאשר הוצגה רטרוספקטיבה של פועלה בפסטיבל קולנוע תיעודי בלייפציג.⁹⁸ סרט תעודה חדש מתמודד עם מה שנחשב עד היום ל"גאונות" של ריפנשטאהל בניצחון הרצון ובאולימפיה. הסרט **לני ריפנשטאהל – סופו של מיתוס**⁹⁹ מ-2020, בבימויו של מיכאל קלופט (Klofft) ובהפקת הטלוויזיה הגרמנית השנייה (ZDF), עוקב אחר מקורות ההשראה של ריפנשטאהל ומראה כי מה שנחשב לפרי יצירתה המקורי הוא למעשה תולדה של השראה (ואף גנבה) מסרטיהם של אחרים. אך על אף הניסיונות המוצדקים לקרוע את המסכה מעל כישרונה של ריפנשטאהל, לא ניתן לערער על העובדה כי הסרטים שעליהם הייתה חתומה כבמאית קבעו סטנדרט ויזואלי חדש ומהפנט שהשפיע ומשפיע על הפקות סרטי קולנוע, טלוויזיה ושידורי תחרויות ספורט עד היום. אותה אסתטיקה טיפחה גם את האידיאלים הגזעניים של תפיסת העולם הנאצית. על כן, את תרומתה להתפתחות אומנות הקולנוע ואת השפעתה על השפה הקולנועית אי אפשר לנתק מהמרחב הפוליטי ומשיתוף הפעולה שלה עם השלטון הנאצי.

הכתבות על ריפנשטאהל שפורסמו בשנות השלושים מציגות סיפור חיים מורכב ומלא סתירות. מפרסומים בעיתונים גרמניים שניזונו ככל הנראה משמועות שהפיצו בכירי המפלגה הנאצית, דרך עיתונים פופולריים באירופה, הגיעו דיווחים על "לני היהודייה" לעיתונים יהודיים באירופה ובפלשתינה, שם הם קיבלו נפח ומשמעות החורגים מרכילות על חיי האהבה של היטלר. אם נצא מנקודת הנחה כי מקור השמועות אכן ב"אויביה" של ריפנשטאהל בתוך

⁹⁷ לריאיון מוקדם יותר עם ריפנשטאהל שהתקיים ב-1964 בתוכנית "נורדשאו" של הטלוויזיה הצפון-גרמנית, ראו: "Interview mit Leni Riefenstahl", *Nordschau*, 4.9.64, NDR, <https://www.ardmediathek.de/video/nordschau/interview-mit-leni-riefenstahl/ndr/Y3JpZDovL25kci5kZS9lYmZiZjU2NC0xMjI4LTRlOTAtOTU2OC11MDg4ZTA1ZDQwYmQ> (נדלה בנובמבר 2022).

⁹⁸ "Reif für Riefenstahl," *Der Spiegel*, October 15, 1995.

⁹⁹ *Leni Riefenstahl – Das Ende eines Mythos*, Michael Klofft (Germany, 2020).

המפלגה הנאצית, הרי שמטרתם – השחרת דמותה והרחקתה ממוקדי הכוח בגרמניה – לא הושגה. היא עצמה דחתה את הטענות בדבר רומן בינה לבין היטלר,¹⁰⁰ וכך גם לא התייחסה ברצינות ל"האשמות" כלפיה שהייתה יהודייה.¹⁰¹ הכתבות הראשונות על ריפנשטאהל בעיתונים בארץ ישראל התמקדו בפועלה כשחקנית, ולאחר עליית הנאצים לשלטון הובלטו הקשרים שלה עם המפלגה. בין השאר מסוקרים בדיווחים אלו הצעדים המעשיים של היישוב נגד גרמניה, למשל סביב שאלת החרם על סרטים גרמניים בבתי הקולנוע ברחבי הארץ, בעיקר במרכזי התרבות בירושלים ובתל אביב. הביוגרפיה של ריפנשטאהל, כפי שהוצגה באותם עיתונים לאחר שעשתה את דרכה אל מכונות הכתיבה של עיתונאים בפלשתינה, כללה גם את הפרט הנוסף שאמור היה להרעיד את אמות הסיפים של היישוב העברי, אבל לא פחות מכך – את יהדות גרמניה. מיותר לציין כי הקביעה כי ריפנשטאהל הייתה יהודייה משוללת כל יסוד. מדוע אם כן בחרו פרנסי העיתונות בפלשתינה להאמין לרכילות הזאת ולפרסמה כפי שהיא?

מעבר למידע הפיקנטי על ריפנשטאהל, הדיווחים בעיתונים העבריים והפרשנות היהודית-ציונית למתרחש בגרמניה הם מרתקים. מאחורי הפרסומים בארץ עמדו מוטיבציות אחרות בהשוואה לדיווחים בגרמניה ובאירופה. בניגוד לאינטרסים של הנאצים, שרצו להרחיק את ריפנשטאהל ממקומה, "לני ריפנשטאהל היהודייה" המוצגת בעיתונות העברית היא קורבן של עצמה, מי שרצתה להתקדם בעולם הקולנוע ולצורך כך דחתה את "יהדותה"; היא מוצגת כקורבן רדיפות הנאצים, אך גם כאישה פתיינית, ומתוארת בטרמינולוגיה הגובלת באנטישמיות. גם אם לסיפור אין ביסוס במציאות, המקרה של ריפנשטאהל מלמד אותנו על נקודת המבט היהודית כלפי היחסים המורכבים שבין גרמנים ליהודים בצל האנטישמיות הגואה בגרמניה. יחסים מסוג זה, כך נראה, התקבלו בחשדנות הן מצד יהודים והן מצד גרמנים. נראה שסיפורה של ריפנשטאהל התאים לחוסר הוודאות ששרר בציבור היהודי בארץ ישראל בכל הקשור להתפתחויות הפוליטיות בגרמניה. הענקת זהות יהודית לדמות מרכזית מגרמניה הנאצית אפשרה לבטא את חוסר הוודאות הזה. אופי הסיקור התקשורתי של ריפנשטאהל וסרטיה בעיתונים העבריים השונים חושף פן ייחודי בדרך ההתמודדות של היישוב עם עליית הנאצים, הסכנות הטמונות בו ומופעיו התרבותיים, וכן את היחס לכלי התעמולה המרכזי שלו: אימוץ רטוריקה אנטישמית בכתיבה עיתונאית על יהודים (ויהודיות) הקושרים קשרים עם

¹⁰⁰ Riefenstahl, *Memoiren*, 323.

¹⁰¹ שם, 286.

גרמנים. החשש מהגרמנים גרם לכותבים בארץ לנקוט קו תקיף נגד כל אפשרות של קשר עם הנאצים, לרבות שימוש בשקרים ובחצאי אמיתות שלא נבדקו, מה שמסביר את השפה הבוטה שמאפיינת את הדיווחים על ריפנשטאהל.

גם לאחר שהשמועות על יהדותה של ריפנשטאהל נמוגו, אם מפני שלא היו ראיות להתייחסות ואם מפני שנשכחו, הוסיפה העיתונות העברית להציג את הבמאית הנאצית כדמות נשית בעייתית. כך למשל בידיעה שפורסמה בעיתון **הבוקר** בשנת 1938, על רודולף הס כיוורשו העתידי של היטלר: "ה'פרויליין' (הצעירה) הממלאה תפקיד חשוב בחיי היטלר, אינה השחקנית שחורת-השער לני ריפנשטאל, ואף לא שתי הנשים שהתאבדו מחמת אהבה ל'פיוורר'. ה'פרויליין' של היטלר – זהו רודולף הס. ידידו ויד ימינו".¹⁰² לאחר המלחמה, בשנת 1952 דיווח עיתון **הארץ** על חשיפת תמונות מ-1939 של ריפנשטאהל, "שחקנית הקולנוע החביבה ביותר על היטלר", כפי שהופיעו באותו זמן בעיתוני גרמניה, ובהן היא עומדת מול קבר אחים בפולין שבו נרצחו יהודים. **הארץ** הסביר: "רוב הגרמנים היו מעדיפים להאמין, כי מעשי-זוועה מעין אלה לא בוצעו מעולם, ורבים זועזעו על ידי עדות זו ממצלמתו של רב-טוראי גרמני נגד השחקנית הידועה".¹⁰³ עם השמועות על יהדותה ובלעדיהן, סיפורה של ריפנשטאהל ייצג עבור הקוראים בארץ לפני המלחמה ואחריה את כל מה שרע בגרמניה הנאצית – אנטישמיות והתכחשות מוחלטת לאחריות לפשעי הנאצים.

¹⁰² "רודולף הס – צלו ויד ימינו של היטלר", **הבוקר**, 21 באוקטובר 1938, עמ' 2.

¹⁰³ "צילום המראה את לאני ריפנשטאל מתבוננת בטבח", **הארץ**, 28 באפריל 1952, עמ' 1.